

*Р. Б. Кожухівська,
к. екон. н., доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини*

СТРАТЕГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СФЕРИ ТУРИЗМУ І КУРОРТІВ УКРАЇНИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

У статті досліджено основні аспекти стратегічного розвитку туристичної галузі України та місце курортів у стратегії соціально-економічного розвитку країни; мету, завдання та фінансові важелі застосування програми розвитку туристичної галузі України. Визначено та обґрунтовано важливість розробки та використання Державної цільової комплексної програми розвитку сфери туризму і курортів.

Ключові слова: туризм, курорти, програма, стратегія розвитку.

В статье исследованы основные аспекты стратегического развития туристической отрасли Украины и место курортов в стратегии социально-экономического развития страны; цели, задачи и финансовые рычаги применения программы развития туристической отрасли Украины. Определены и обоснованы важность разработки и использования Государственной целевой комплексной программы развития сферы туризма и курортов.

Ключевые слова: туризм, курорты, программа, стратегия развития.

The article explores the main aspects of the strategic development of the tourism industry in Ukraine and resorts in the place of socio-economic development of the country; goals, objectives and financial leverage application software development of the tourism industry in Ukraine. Are determined and proved the importance of developing and using of the State target the program complex of tourism development and resorts.

Keywords: tourism, resorts, program development strategy.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення туризм є перспективною галуззю економіки країни, одним із пріоритетних напрямків її розвитку. Бурхливий розвиток світового туризму зумовлює підвищення попиту на туристичні послуги у тих регіонах, де зберігається культурна, соціальна, побутова самобутність нації або держави. Особливості географічного

положення, рельєфу, клімату, багатство природного, історико-культурного та туристично-рекреаційного потенціалів України сприяють інтенсивному розвитку туризму в нашій країні. Але разом з тим, сучасні тенденції управління туристичною діяльністю і жорстка конкуренція на ринку туристичних послуг вимагають широкого застосування стратегічного планування при обґрунтуванні розвитку даної галузі у тому чи іншому регіоні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні, дослідженням туристичної діяльності в системі народногосподарського комплексу країни, пріоритетам та стратегіям розвитку туризму, присвячені роботи таких вчених, як: М. Борущак [1], Ю. Волкова [2], І. Зоріна [3], В. Квартальнова [3], В. Кифяка [4], В. Цибуха [6] та інших.

Незважаючи на наукову цінність і значущість робіт, недостатнім є розкриття проблеми стратегічного розвитку туристичної індустрії на регіональному рівні. Це і обумовлює актуальність і важливість обраної теми публікації.

Постановка завдання. Дослідження основних аспектів розвитку туристичної галузі України та місце курортів у стратегії соціально-економічного розвитку країни є визначальним аспектом розвитку туристичної галузі. Розробка та використання Державної цільової комплексної програми розвитку сфери туризму і курортів надасть змогу туристичним підприємствам краще орієнтуватися на потреби, вимоги та можливості кінцевого споживача туристичного продукту.

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку туристичної сфери продовжує переживати перехідний період. Але поступальний процес відродження і розбудови України, активізація соціальної політики переконливо свідчать, що ці труднощі є тимчасовими. Слід зазначити, що адекватне і випереджаюче вирішення проблем – вже наявних і таких, що виникатимуть, сприятиме створенню ефективної соціальної інфраструктури та життєзабезпечення населення і туристичного сервісу на рівні світових вимог та стандартів. Україна на новому етапі розвитку стане рівноправним і

конкурентоздатним партнером, займе належне їй місце на карті міжнародної рекреації.

Стратегія розвитку сфери туризму і курортів України має бути (далі – Стратегія) спрямована на вирішення проблем комплексного розвитку сфери туризму, готельного господарства, курортів, санаторно-курортного обслуговування, підтримки створення та модернізації туристичної інфраструктури, забезпечення належної якості туристичних та курортних послуг, ефективного використання наявного туристичного потенціалу.

В Україні сфера туризму і курортів не відіграє належної ролі у формуванні сприятливої макроекономічної динаміки та доходів бюджету. На міжнародному туристичному ринку національний туристичний продукт та природні лікувальні ресурси України оцінюються як менш привабливі і конкурентоспроможні, ніж в інших країнах.

Станом на 1 січня 2013р. чинними залишаються 2146 ліцензій на право здійснення туроператорської діяльності, фактично послуги надавали лише 1475 з них [5]. Протягом 2013 року України відвідали 21,1 млн. в'їзних (іноземних) туристів, в тому числі з організованою метою – 1,2 млн.осіб, що складає лише 6% від в'їзного потоку. У 2013 р. зафіксовано зменшення в'їзного організованого потоку на 234,7 тис осіб, або на 17%. Протягом 2013 року обсяг виїзного потоку становив 17,2 млн.осіб, в тому числі з організованою метою – 1,3 млн.осіб, або лише 7% від виїзного потоку. У 2013 році зафіксовано зменшення виїзного організованого потоку на 147,5 тис осіб, або на 10% [5].

Вказане свідчить про панування деструктивних тенденцій на ринку туристичних послуг України, переважання неорганізованих поїздок у загальній структурі відвідувань.

Україна програє в конкурентній боротьбі, відстаючи від провідних держав світу за рівнем розвитку туристичної інфраструктури в 5-15 разів. Найбільш відчутне відставання спостерігається за показниками забезпеченості населення готельними послугами, кількості зайнятих у туризмі на 1000 громадян, кількістю трудових витрат на купівлю права проживання у готелі та

ін. Темпи та структура розвитку сфери туризму і курортів України не відповідають сучасним викликам.

Провідні держави світу за допомогою комплексу спеціальних заходів державної підтримки та стимулювання активно сприяють розвитку внутрішнього та в'їзного туризму з огляду на кілька причин. У сучасному глобалізованому світі провідні держави світу дали належну оцінку неабияким перевагам туристичної галузі. Туризм сприяє зростанню зайнятості (в тому числі у так званих проблемних регіонах), диверсифікації економіці (оскільки сфера туризму і курортів пов'язана з роботою більш як 50 галузей), підвищує інноваційність національного господарства. Туризм сприяє збереженню і розвитку культурного потенціалу, веде до гармонізації відношень між різними країнами і народами, збереженню екологічно безпечного довкілля. Крім того, туризм є одним із чинників реалізації зовнішньої політики держави.

При цьому згідно розрахунків Всесвітньої туристичної організації (WTO), одна грошова одиниця, вкладена у розвиток сфери туризму, готельного господарства і курортів, забезпечує мультиплікативний ефект зростання доданої вартості на суму від 4 до 6 грошових одиниць (за рахунок задіяння потенціалу суміжних галузей) [7].

За даними Всесвітньої туристичної організації, починаючи з 1990 р. обсяги доходу від міжнародного туризму зростають в середньому на 9% на рік, а кількість міжнародних туристів – на 4%. Частка туризму у світовому валовому національному доході складає близько 10%, а на долю міжнародного туризму припадає 8% загального обсягу світового експорту та біля 30% світової торгівлі послуг [7].

Позитивний розвиток сфери туризму і курортів може стати вагомим чинником прискорення економічного зростання, підтримки зайнятості, структурної модернізації економіки, наповнення бюджетів всіх рівнів.

Метою Стратегії є створення умов для забезпечення прискореного розвитку сфери туризму і курортів, перетворення її у високоефективну, інтегровану у світовий ринок галузь на основі широкого використання

інноваційних технологій обслуговування споживачів з використанням адаптованих світовим досвідом механізмів взаємодії держави, бізнесу (роботодавців) та споживачів.

Положення цієї Стратегії мають стати фундаментом для подальшої розробки програмно-цільових документів з переліком конкретних практичних заходів формування та просування національного туристичного продукту України на міжнародному та внутрішньому ринках, а також забезпечити ухвалення змін до чинних законодавчих та інших нормативно-правових актів з питань подальшого розвитку сфери туризму і курортів.

Для досягнення задекларованої мети та виконання поставлених завдань необхідно забезпечити:

- сприятливі економіко-правові умови для підтримки стабільного господарювання у сфері туризму і курортів,

- залучення необхідного обсягу інвестиційних ресурсів,

- інфраструктурний розвиток сфери туризму і курортів на основі підтримки створення нових та модернізації існуючих об'єктів туристичної інфраструктури (інформаційних центрів, кластерів, пунктів обслуговування подорожуючих тощо), в тому числі у депресивних регіонах,

- реалізацію заходів, спрямованих на підвищення якості обслуговування споживачів туристичних та курортних послуг,

- створення ефективного механізму державної підтримки розвитку сфери туризму і курортів, у тому числі шляхом запровадження практики державно-приватного партнерства (зокрема, обсяг державного фінансування розвитку сфери туризму і курортів має становити щонайменше 72 млн грн у 2015 році, з подальшим збільшенням відповідних обсягів [5]),

- запровадження механізму саморегулювання на ринках туристичних, готельних та санаторно-курортних послуг на основі використання адаптованого світового досвіду (з подальшим скасуванням державного ліцензування туроператорів та сертифікації готельних послуг),

– збільшення фінансування програм підтримки та просування національного туристичного продукту на міжнародному та внутрішньому ринках з урахуванням адаптованого світового досвіду,

– забезпечення належного фінансування програм некомерційного просування туристичного потенціалу України серед потенційних споживачів вітчизняних туристичних послуг за кордоном,

– підтримку програм підготовки кадрів для сфери туризму і курортів,

– сприяння впровадження інноваційних технологій обслуговування споживачів туристичних та супутніх послуг,

– регулярні маркетингові дослідження ринків туристичних, готельних, курортних та супутніх послуг, з подальшою розробкою прогнозів попиту на основні туристичні та супутні послуги,

– підтримку ефективних механізмів захисту прав споживачів туристичних послуг, в тому числі створення системи оперативного реагування на порушення прав споживачів (“туристичної поліції”),

– подальше удосконалення нормативно-правового та методично-інструктивного забезпечення розвитку сфери туризму і курортів з урахуванням вимог законодавчих актів ЄС,

– збереження об'єктів національної наукової і культурно-історичної спадщини, які одночасно використовуються як об'єкти туристичного показу, зокрема таких, як національні заповідники "Софія Київська", "Херсонес Таврійський", "Хортиця", Шевченківський національний заповідник у м. Каневі, біосферний заповідник "Асканія-Нова" і Чорноморський біосферний заповідник, історичний центр м. Львова та Чернігова, культурний ландшафт та каньйон м. Кам'янця-Подільського, букові праліси Карпат, замки, фортеці, палаци тощо, формування біля цих об'єктів необхідної туристичної інфраструктури.

З метою розвитку культурно-пізнавального туризму необхідно стимулювати розвиток об'єктів туристичної інфраструктури, розрахованих на масового споживача з цілорічним відвідуванням (готелі туристичного класу в

комплексі з закладами харчування швидкого обслуговування та відпочинковими закладами тощо), перш за все в так званих історичних містах (Чернігів, Кам'янець-Подільський, Переяслав-Хмельницький, Чернівці та ін.) а також в межах національних історичних (Чигирин, Батурин, о. Хортиця), історико-культурних та архітектурних заповідників (Львів, Ужгород).

З метою розвитку ділового туризму необхідно стимулювати розвиток традиційних об'єктів туристичної інфраструктури, розрахованих на ділових туристів (готелі високого класу поблизу аеропортів, вокзалів, а також в центральних частинах міст, перш за все великих міст (Київ, Донецьк, Одеса, Львів, Харків, Запоріжжя, Дніпропетровськ), в комплексі з конференц-залами, виставковими центрами, закладами елітного обслуговування та відпочинку тощо).

З метою розвитку пляжного туризму необхідно стимулювати розвиток об'єктів туристичної інфраструктури, розрахованих перш за все на сімейний та молодіжний відпочинок (пансіонати, малі готелі, туристичні бази, туристичні табори тощо) в комплексі з закладами харчування швидкого обслуговування та відпочинковими закладами перш за все на морських курортах степової зони та в зонах відпочинку, розташованих у річок та озер.

З метою розвитку оздоровчо-лікувального туризму необхідно стимулювати розвиток об'єктів туристичної інфраструктури, розрахованих на масового споживача з сезонним режимом відвідування (готелі і пансіонати високого та середнього класу, інші оздоровчі заклади поблизу курортних територій, в комплексі з закладами надання медичних та супутніх послуг, харчування та дозвілля).

З метою розвитку гірськолижного туризму необхідно стимулювати розвиток об'єктів туристичної інфраструктури, розрахованих на так званого підготовленого споживача (готелі і пансіонати середнього класу, мотелі, туристичні бази поблизу основних гірськолижних курортів, пункти надання невідкладної медичної допомоги, пункти прокату гірськолижного спорядження). Основними центрами розвитку гірськолижного туризму

сконцентровані у зоні Карпат. Для розвитку гірськолижного туризму велике значення має наявність інженерної і транспортної інфраструктури – водо-, енерго- і газопостачання у складні горні райони, розвиненої дорожньої системи, гірськолижних підйомників і іншого устаткування, інформаційних комунікацій.

З метою розвитку паломницького (релігійного) туризму необхідно стимулювати розвиток об'єктів туристичної інфраструктури, розрахованих на масового споживача (готелі туристичного класу в комплексі з закладами харчування швидкого обслуговування), перш за все в так званих паломницьких центрах (Святогорськ, Почаєв, Умань, Маріуполь).

При плануванні об'єктів інфраструктури для всіх видів туризму необхідно врахувати необхідність розвитку допоміжних служб в місцях масового перебування туристів (пункти невідкладної медичної допомоги, інформаційні туристичні центри, зони відпочинку, туалети, пункти телефонного та електронного зв'язку, магазини сувенірної продукції тощо).

Важливим елементом промоції національного туристичного продукту є створення центрів туристичної інформації – спеціалізованих установ, обладнаних сучасною технікою, які можуть у стислі терміни надати туристам та іншим подорожуючим корисну інформацію про туристичний потенціал України, а також певні послуги (бронювання проживання, підбір екскурсії, продаж квитків тощо). Досвід створення мережі центрів туристичної інформації напрацьований провідними державами ЄС. До середини 2013 року має бути створено щонайменше 50 таких центрів.

Необхідний розвиток туристської інфраструктури в історико-культурних центрах України, малих і середніх історичних містах. Доцільне формування культурно-туристських зон, що включають не лише пам'ятники архітектури, історії і культури, але і об'єкти, що надають туристам повний комплекс послуг проживання, харчування, розваг, інформаційного обслуговування і ін. Особливістю таких зон є їх використання як туристами, так і місцевими жителями, що особливо важливе для соціально-економічного розвитку регіонів.

Державна підтримка розвитку туристської інфраструктури повинна здійснюватися перш за все в рамках цільових програм. Державна політика підтримки розвитку сфери туризму і курортів, в тому числі стимулювання інвестування створення та модернізації об'єктів туристичної інфраструктури, має будуватися на основі використання різних (фінансових та нефінансових) важелів, що довели свою ефективність в інших країнах.

Серед основних фінансових важелів доцільно застосування наступних:

- суттєве збільшення державного фінансування програм і проектів у сфері туризму, готельного господарства і курортів, в тому числі на реалізацію проектів створення умов для інфраструктурного будівництва,

- запровадження податкових інструментів, спрямованих на підтримку системних (крупних) інвестицій у сфері туризму, готельного господарства і курортів, в тому числі через встановлення податкових преференцій з урахуванням адаптованого світового досвіду,

- запровадження практики “здешевлення” кредитів при залученні інвестором кредитних ресурсів для реалізації пріоритетних інфраструктурних проектів у сфері туризму, готельного господарства і курортів, в тому числі шляхом компенсації частини плати за кредит за рахунок коштів державного бюджету,

- запровадження відповідно до рекомендацій ЄС пільгової (проміжної) ставки ПДВ на готельні послуги, враховуючи експортну спрямованість діяльності готелів та інших закладів розміщення високого рівня,

- встановлення пільгових (в тому числі нульових) ставок ввізного мита на обладнання для готелів, закладів розміщення та інших об'єктів туристичної інфраструктури, яке ввозиться в Україну для реалізації відповідних проектів і не виробляється в Україні,

- ініціювання можливості інвестування тимчасово вільних коштів фондів загальнообов'язкового соціального страхування для реалізації інфраструктурних проектів у сфері санаторно-курортного лікування, реабілітації та оздоровлення громадян,

– звільнення від оподаткування податком на прибуток фінансового результату, отриманого туроператором внаслідок реалізації туристичних продуктів в сегментах внутрішнього та в'їзного туризму.

Серед основних нефінансових важелів доцільно застосування наступних:

– створення Національної ради з питань туризму та курортів при Президентові України як вищого консультативно-дорадчого органу, який координуватиме діяльність органів державної влади та управління у сфері формування та проведення державної туристичної політики,

– створення та поширення інформаційно-комунікативної платформи “Банк інвестиційних пропозицій у сфері розбудови туристичної інфраструктури” – з ключовими даними про пріоритетні проекти, що мають бути реалізовані (з використанням механізмів державної підтримки) у сфері будівництва нових або модернізації існуючих об'єктів туристичної інфраструктури, з наступним інформуванням потенційних інвесторів про ці проекти,

– регулярне проведення “Туристичних бізнес-форумів” та Інвестиційних форумів за участю вищих посадових осіб держави, системних інвесторів, представників крупного бізнесу та інших зацікавлених осіб, з метою вироблення підходів з поліпшення підприємницького середовища та інвестиційного клімату у сфері туризму, готельного господарства і курортів,

– поширення механізмів державно-приватного партнерства, в тому числі шляхом запровадження елементів саморегулювання на ринку туристичних, готельних та курортних послуг,

– підтримка кластерної моделі розвитку туризму, готельного господарства і курортів, в тому числі шляхом сприяння у залученні коштів міжнародних організацій та донорів,

– спрощення порядку ліцензування туроператорів та сертифікації готелів в рамках адміністративної реформи,

- залучення міжнародних експертних та консультативних організацій для вироблення концептуальних підходів просування національного туристичного продукту на внутрішньому та міжнародному ринках,

- підтримка діяльності громадських організацій, організацій роботодавців у сфері туризму,

- удосконалення системи державного управління сферою туризму, готельного господарства і курортів в регіонах.

Організаційне забезпечення виконання задекларованої мети та поставлених завдань здійснюється спеціально уповноваженим органом центральної виконавчої влади у сфері туристичної та курортної політики спільно з іншими зацікавленими органами центрального, регіонального та місцевого рівнів, а також підприємствами, організаціями, установами, громадськими організаціями, організаціями роботодавців.

Фінансове забезпечення виконання задекларованої мети та поставлених завдань має здійснюватися за рахунок:

- державного бюджету України,
- обласних бюджетів, місцевих бюджетів,
- власних коштів підприємств та організацій,
- коштів міжнародних організацій, в тому числі грантів,
- залучення приватних, в тому числі іноземних, інвестицій.

Висновки. В результаті виконання поставлених завдань стратегії розвитку сфери туризму і курортів України мають бути досягнуті наступні результати:

- підвищення частки сфери туризму і курортів у структурі валового внутрішнього продукту (ВВП) до рівня розвинутих країн (не менш 6%);

- доведення кількості працівників сфери туризму і курортів до рівня розвинутих країн;

- збільшення загальної кількості номерного фонду у готелях та інших сертифікованих засобах розміщення до рівня розвинутих країн;

– створення ефективної системи моніторингу (аудиту) якості надаваних туристичних, готельних та санаторно-курортних послуг відповідно до адаптованого світового досвіду;

– створення привабливого інвестиційного клімату для широкого залучення інвестицій у розвиток туристичної, інженерно-транспортної та комунальної інфраструктури;

– суттєве збільшення державного фінансування розвитку сфери туризму і курортів, в тому числі на основі використання нових форм при одночасному зменшенню невиправданих бюджетних витрат, посилення дотримання принципів раціонального використання фінансових і матеріальних ресурсів, надходженню валютних коштів

– створення ефективної системи інформування споживачів (в тому числі потенційних) туристичних послуг про особливості споживання туристичного продукту та обслуговування, в тому числі через мережу Інтернет та он-лайн доступу;

– підвищення безпеки туристів (в тому числі осіб, що подорожують), забезпечення дієвого захисту їхніх прав, законних інтересів і збереження майна.

На основі цієї Стратегії має бути розроблена Державна цільова комплексна програми розвитку сфери туризму і курортів на період до 2022 року. На основі вказаної програми мають розроблятися відповідні регіональні та місцеві програми розвитку туризму і курортів. Моніторинг реалізації задекларованої мети та поставлених завдань має здійснюватися із залученням громадських організацій, організацій роботодавців, засобів масової інформації.

Список використаних джерел:

1. Борушак, М. Стратегія розвитку туристичних регіонів [Текст]: автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.00.05 / Борушак Мирослав ; Нац. акад. наук України, Ін-т регіон. дослідж. - Л., 2008. - 35

2. Волков, Ю.Ф. Введение в гостиничный и туристический бизнес [Текст]: Учеб. пос./ Ю.Ф. Волков. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2013. – 352 с. – ISBN 5-222-03367-8

3. Зорин, И. В. Энциклопедия туризма [Текст]: [Справочник] / И.В. Зорин, В.А. Квартальнов. – Москва : Финансы и статистика, 2001. – 364с. – ISBN 5-279-02264-0

4. Кифяк, В.Ф. Організація туризму [Текст]: навч. посібник / В.Ф. Кифяк. – Чернівці : Книги - XXI, 2012. – 344 с. – ISBN 978-966-2147-08-7

5. Стратегія розвитку сфери туризму і курортів України на період до 2022 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://frtu.org.ua/uk> – E/CN. 17/ 2001 /PC21. – 5 с: CD "ІУТ", 2012. — 1 електрон. опт. диск (CD–ROM): кольор.; 12 см. — Систем. вимоги: Pentium – 266; 32 Мб RAM; CD–ROM Windows 98/2000/NT/XP. — Назва з титул. екрану.

6. Цибух, В. І. Перспективи туристичної галузі [Текст]: / В.І. Цибух // Дніпро : Літературно-художній та суспільно-політичний журнал. - 2013. - N3/4. - С. 83-86 . - ISSN 0130-321X

7. World Tourism Organization [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www2.unwto.org/ru> – E/CN. 17/ 2001 /PC21. – 5 с : CD "ІУТ", 2012. — 1 електрон. опт. диск (CD–ROM): кольор.; 12 см. — Систем. вимоги: Pentium – 266 ; 32 Мб RAM ; CD–ROM Windows 98/2000/NT/XP. — Назва з титул. екрану.